

**Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej
„»Niemand darf der Folter oder grausamer, unmenschlicher
oder erniedrigender Behandlung oder Strafe unterworfen werden«.
Folter und das Verbot der Folter in Mitteleuropa (bis 1989)»
[„»Nie wolno nikogo torturować ani karać lub traktować
w sposób okrutny, nieludzki lub poniżający«.
Tortury i zakaz tortur w Europie Środkowej (do 1989 r.)],
Würzburg, 23–24 września 2024 r.**

W dniach 23–24 września 2024 r. w siedzibie Archiwum i Biblioteki Diecezji w Würzburgu odbyła się konferencja „»Niemand darf der Folter oder grausamer, unmenschlicher oder erniedrigender Behandlung oder Strafe unterworfen werden«. Folter und das Verbot der Folter in Mitteleuropa (bis 1989)» [„»Nie wolno nikogo torturować ani karać lub traktować w sposób okrutny, nieludzki lub poniżający«. Tortury i zakaz tortur w Europie Środkowej (do 1989 r.)”]. Organizatorami konferencji były: Polska Misja Historyczna Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Filozofii Uniwersytetu Juliusza i Maksymiliana w Würzburgu, Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Dom Niemieckiego Wschodu (instytucja kulturalna Bawarskiego Ministerstwa Pracy i Spraw Socjalnych, Rodziny i Integracji), Śląska Fundacja Kultury oraz Instytut Herdera do Badań Historycznych nad Europą Środkowo-Wschodnią – Instytut Stowarzyszenia Leibniza.

Uczestników konferencji przywitani: Thomas Wehner (zastępca kierownika Archiwum i Biblioteki Diecezji w Würzburgu) oraz Benedikt Stegmayer – reprezentujący burmistrza Würzburga Christiana Schuchardta. Następnie głos zabrali przedstawiciele organizatorów konferencji: dr Renata Skowrońska (Polska Misja Historyczna UMK w Toruniu), prof. dr Thomas Baier, prof. dr Helmut Flachenecker i dr Lina Schröder (Wydział Filozofii Uniwersytetu Juliusza i Maksymiliana w Würzburgu) oraz prof. dr hab. Andrzej Radziwiński (UMK w Toruniu).

W pierwszym dniu konferencji (23 września) odbyły się cztery sesje. Moderatorem pierwszej z nich, zatytułowanej „Różne epoki – różne perspektywy? Wprowadzenie do tematu tortur w Europie”, był prof. dr Thomas Baier. Jako pierwsi wyniki swoich badań przedstawili dr hab. Marta Baranowska, prof. UMK i dr Paweł Fiktus z Wyższej Szkoły Prawa we Wrocławiu w referacie „Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. jako przyczynek do debaty na temat tortur w polskiej literaturze prawniczej i filozoficznej w latach 1977–1980”. Kolejnym referentem był dr Paul Srodecki z Uniwersytetu Południowej Danii w Sønderborgu, który przybliżył słuchaczom temat „Torturowanie innych: raporty na temat stosowania tortur odzwierciedlone w antyosmańskich i antyrosyjskich relacjach z późnego średniowiecza i wczesnej nowożytności”.

Następna sesja (podzielona na dwie części) była poświęcona tematowi „Tortury jako środek do celu? Dyskusje i głosy krytyczne”. Pierwszą część prowadził prof. dr hab. Andrzej Radziwiński. Dr Magdalena Wilczek-Karczewska z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie wygłosiła referat poświęcony karze okaleczenia oraz karze śmierci w krakowskiej księdze złoczyńców w dobie nowożytnej. Następnie głos zabrał dr hab. Michał Kuran prof. UŁ, który przedstawił temat „Tortury, torturowani i ich oprawcy w *Europejskiej Kronice Sarmackiej* Aleksandra Gwagnina z 1611 r.”

Drugą część sesji prowadziła prof. dr hab. Danuta Janicka z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Pierwszą referentką była dr Michaela Grund z Gimnazjum św. Urszuli w Würzburgu, która przybliżyła słuchaczom krytykę tortur autorstwa XVII-wiecznego niemieckiego jezuita Friedricha Spee w *Cautio Criminalis* (pracy poświęconej procesom czarownic, w tym procesowi czarownic w Würzburgu). Drugą referentką była dr Nina Kreibitz z Uniwersytetu Humboldtów w Berlinie. Temat jej referatu dotyczył Fryderyki Kempner – niemieckiej pisarki żydowskiego pochodzenia, która w swojej twórczości często poruszała kwestię stosowania kary odosobnienia w XIX-wiecznych Prusach.

Ostatnią sesję tego dnia konferencji, zatytułowaną „Tortury i zakaz tortur – spojrzenie na Polskę”, prowadził prof. dr hab. Janusz Tandecki z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W tej sesji prof. dr hab. Danuta Janicka wygłosiła referat poświęcony torturom w Polsce w akademickiej dydaktyce historii prawa. Następnie prof. dr hab. Tomasz Ciesielski z Uniwersytetu Opolskiego przedstawił wyniki swoich badań w referacie „Tortury i kary poniżające w prawie wojskowym Rzeczypospolitej Obojga Narodów na tle krajów Europy Środkowej w XVII i XVIII wieku”. Z kolei dr Katarzyna Grysińska-Jarmuła i dr Agnieszka Wedeł-Domaradzka z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy omówiły kontekst historycznoprawny międzynarodowego systemu zapobiegania i ochrony przed torturami w odniesieniu do polskich regulacji.

W drugim dniu konferencji (24 września) odbyły się trzy sesje. Dwie pierwsze były poświęcone tematowi kary sprawiedliwej. Pierwszą sesję prowadziła Lisa Haberkern. Wyniki swoich badań przedstawił w niej prof. dr hab. Mariusz Sawicki z Uniwersytetu Opolskiego, który przybliżył słuchaczom temat „Tortury w procesach o czary w Rzeczypospolitej Obojga Narodów od XVII do XVIII wieku. Przyczynek do badań nad polskim sądownictwem epoki nowożytnej”. Problematyka procesu o czary stanowiła też przedmiot referatu prof. dr. hab. Leszka Zygniera z Państwowej Akademii Nauk Stosowanych im. Ignacego Mościckiego w Ciechanowie, zatytułowanego „Próba zimnej wody i tortury w procesach czarownic w ustawodawstwie synodalnym prowincji kościelnej gnieźnieńskiej od XVI do XVIII wieku (między normą prawną a rzeczywistością)”. Ostatni referat w tej sesji wygłosił prof. dr Wolfgang Wüst z Uniwersytetu Fryderyka i Aleksandra w Erlangen-Norymberdze, poświęcając go wczesnonowożytnej praktyce karnej w cesarskiej Norymberdze, odzwierciedlonej w dekreтах rady i księgach wyroków skazujących za przestępstwa.

Drugą sesję (również poświęconą karze sprawiedliwej) prowadziła dr Lina Schröder. Tematyka tej sesji odnosiła się do współczesności. Autorem pierwszego wystąpienia był Robert Wolff z Uniwersytetu Goethego we Frankfurcie nad Menem. Dotyczyło ono konstruktora bomb i materiałów wybuchowych Hermanna Feilinga oraz granic praworządności w walce z terroryzmem w latach 70. Natomiast dr Franziska Niedrist z Uniwersytetu w Innsbrucku przybliżyła problem wartości dowodowej zeznań w austriackim prawie karnym.

Ostatnia sesja dotyczyła zagadnienia „Tortury i zakaz tortur – rozwój, pamięć i edukacja”, a jej moderatorem był prof. dr Wolfgang Wüst. Jako pierwszy wystąpił dr Krzysztof Garczewski z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Jego referat o problematyce martyrologicznej odnosił się do pamięci o torturach i innych formach przemocy w XX wieku w niemieckim i polskim dyskursie publicznym. Ostatni referat, autorstwa dr Antje Johanning-Radziené z Instytutu Herdera, dotyczył działalności naukowej jej macierzystego Instytutu i był poświęcony ruchom wolnościowym w Europie Wschodniej po II wojnie światowej.

Każda sesja kończyła się dyskusją z udziałem innych uczestników konferencji oraz zaproszonych gości, stanowiąc inspirację do kolejnych badań naukowych. W przerwie między obradami można było podziwiać zabytki Würzburga, uczestnicząc w przygotowanej przez organizatorów wycieczce. Wybrane referaty, już w formie artykułów naukowych, zostaną opublikowane w roczniku naukowym „Biuletyn Polskiej Misji Historycznej = Bulletin der Polnischen Historischen Mission”.

Marta Baranowska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Polska
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland
<https://orcid.org/0000-0002-0365-1023>

Paweł Fiktus

Wyższa Szkoła Prawa we Wrocławiu, Polska
University of Law in Wrocław, Poland
<https://orcid.org/0000-0002-2937-6859>